

PÖSA ZOLTÁN

Angelusi színjátékCsontos János: *Angyaldekameron*,
Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2015

Vannak íróársak, akiknek az életművéről az ember az alapvető stílusbeli különbségek ellenére olyan mondatokat kénytelen leírni, amelyek skizofrén képzeteket keltenek benne. Mintha önmagamat kellene jellemeznem – nevettem el magam többször is, amikor Csontos János *Angyaldekameron* című különleges megaregényéről jegyeztem le a gondolataimat. Alföldy Jenő irodalomtörténész találóan nevezi Csontot „manierista” művészek, akinél a forma és az autentikus nyelvi köntös kiemelten fontos szerepet játszik. Ez a kijelentés jó alkalmat teremt arra, hogy dióhéjban utaljak e zavarbaejtően sokágú életmű korábbi stációira, amely mintegy harminc kötetben jelent meg eddig, nem beszélve a kiemelkedő építőművészekről és íróársairól forgatott portré- és riportfilmjeiről és a megszámlálhatatlan kritikáról, publicisztikáról.

Számos gazdag metrikájú Csontos-verskötet (*Menekült iratok*, *Szabadulási mutató*, *Határfolyam*, *Szajnaparti szonettek* magyarul és franciául, *Haikunaptár* magyarul és bolgáruul) mellett kiemelkedő az *XL*, a költő negyvenedik születésnapjára megjelent, összegyűjtött verskötet (Széphalom Könyvműhely, 2002) és a *Delelő* című újabb összegyűjtött verseskönyv (Magyar Napló, 2011). Az újabb négyéves költői termést a *Tíz év kínálja* (Magyar Napló, 2015). Meggyőző manierista teljesítmény a *Szonettregény* (Göncöl, 1997) is, amely tizenhárom szonettkoszorból, azaz 195 szonettből és egy ráadás-mesterszonettből áll: egyszerre gigantikus lírai és epikai szó-katedrális. Van Csontosnak parafráziskötete (*Para*, Magyar Napló, 2007) és bravúros „kiegészítései” is József Attila töredékeihez (*Száz év talány*, Éghajlat, 2008). (Utóbbi anyagából Császár Angela, Erdélyi György, Grensó István és Miklós Szilveszter közreműködésével 2015-ben versszínházi előadás is született *Világegész és töredék* címmel.) Csak érintőlegesen utalnék ezúttal nagyhatású, főként a Magyar Nemzetben megjelent, esszébe hajló publicisztikáiból összeállított köteteire (*Gondolatok a lomtárban*, *Kétezer leütés*, *Polgári kaszinó*, *Ezüstkor*, *Europa*

Nova, *Karnevál*). Meg kell említeni még beszédes című kispróza munkáját (*Apróza*, 1991) is, amely a most tárgyalandó kötetnek akár prolegomenája is lehetne; vagy a bizonyítéka annak, hogy írónk a rendhagyó novellaműfajban is kezdettől otthon van.

Rátérve a Magyar Napló szerkesztésében 2015-ben megjelent (faj)súlyos új – és Csontostól valójában a legelső – nagyregényre: az *Angyaldekameron* (Tandori Dezső egyik kedvenc kifejezésével élve) „lendületével megsodorja” a befogadót, olvastatja magát, éppen ezért – nem mindennapi méretei dacára – viszonylag hamar sikerül végigjutni rajta. Többet mond a hatszáz oldalnyi terjedelem megállapításánál az, amit a József Attila-díjas költő, író (vagy e regény esetében talán inkább író, költő) maga is elárul az *Angyaldekameron*ról. Csontos János már-már matematikusi precizitással tervezi és formálja meg minden művének durva- és finomszerkezetét. Le sem tagadhatná, hogy majdnem a másodéves szigorlatig jutott el matematika–fizika szakosként közös alma materünkben: prózai munkáink, esszéink újra meg újra visszatérő helyszínén, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Ám akkor ráébredt valódi angelusi hivatására és leendő, „infernálisan zaklatott” foglalkozására: költő, író lesz, aki újdonságként, újságíróként keresi majd (gyakorlatilag mindmáig) a kenyerét. Ezért kezdte huszonegy évesen előlről a tanulmányait magyar–francia szakos bölcsészként – hogy az élete ezzel is bonyolultabb legyen, újra kellett felvételiznie. A regény paramétereire térve: a külső (durva) szerkezet héját éppen a nettó egymillió karakter alkotja. A regény szövege ezen belül pontosan száz fejezetre tagolódik, s e passzusok mindegyike éppen tízezer írásjelből áll össze. Ez a látszólag külsődleges szempontok nyomán leírható váz kemény tartást ad a gazdag asszociációs bázisú, megannyi vonatkozási rendszerbe sűrített nagyepikai alkotásnak.

A finomszerkezethez tartozik az a törekvés, hogy az *Angyaldekameron* az egyelőre imaginárius szférákban létező prózaálmom, egy elképzelt regénytriptichon egyik mellékoltára, amely a dédelgetett „transzcendens” szuperalkotás, a főoltárnak szánt *Napregény* mellett foglal majd helyet. (Csontos a textusban elárulja: a másik mellékoltár – szintén egymillió betűvel, de más „szorzótábla” szerint – az *Ezeregy nappal* címet viseli majd.) A majdani „filozófiai” főépítőműről sok mindent elárul már az elkészült első rész címe is: *Angyaldekameron*. Az író maga is elmélkedik az ízig-vérig modernista, önmagára újra és

újra reflektáló, a narrátori szerepből kibeszélő opuszban arról, hogy a címbeli „angyal” szó arra is utal: előző életében minden gyermek angyal, az égi és a földi birodalom közötti éterben lebegő teremtmény, aki a születéskor a földre száll, a konkrét világban inkarnálódik. Ugyanakkor az „angyal” szó utalhat arra is, hogy a művészi talentummal megáldott ember – az író, az újságíró, a költő, a szobrász, a festő, az építész, a zenész, a színész – mind-mind duplán angyal: küldetésénél fogva hid ég és föld között.

A cím második fele, a „dekameron” Boccaccio egyetemességre törekvő profán regényfűzérére alludál. Én szívesebben adtam volna inkább dantei utalással az *Angyali* (vagy *Angelusi*) *színjáték* címet a könyvnek, hiszen Dante *Isteni színjáték*ának teljességigényével öleli fel Magyarország (a regényben Hunföld), egy város és falu (Úzvár/Ózd és Csalános/Hódoscsépány), valamint egy puhának hazudott, de sokkal inkább posványos diktatúrában született, a csendes adminisztratív rendszerváltoztató forradalomban, majd a „szép új világban” felnőtté érlelődő író, költő, publicista, továbbá közös (immár mindkettőnk számára múltbéli) munkahelyünk, a Magyar Nemzet hétköznapijait és a XX–XXI. századi művészvilág útvesztőit. Csontos nagyregénye mitológiát teremt a hétköznapiokból: az *Angyaldekameron* enciklopédikus szintézisigénnyel írja le újabb korunkat mind eszméletörténeti, mind társadalmi szempontból – így csatlakozik a hiánypótló irodalmi alkotások sorához. A regény „cselekményfolyama” önmegszólító tónusban, egyes szám második személyben, örök jelenidőben, egyszerre lírai-szubjektív folyamként és objektív tényközlésként jeleníti meg egy különleges ország, tájegység és egy különös életsors kiemelt stációit, vállalva az aleatorikus szerkesztésmódot és az önéletrajzi ihletésű nagyregényeknél elkerülhetetlen mozaikosságot.

Áttérve a „tartalmi vonatkozásokra”: Csontos János nagyregénye három rétegre tagolódik: Úzvár (Ózd), Csalános (Hódoscsépány) és Hunföld (Magyarország) költőien önkényes és valahol mégis objektív története, a család históriája és az író költői önéletrajza. Igen izgalmas intellektuális játék a sajátos, burkoltan beszélő nevek megfejtése. Elismerésre méltó, a kettős, objektív–szubjektív közlésformát segítő lelemény az angyalmetafora, amely úgy tárja elénk a szülőváros, Ózd (a regényben: Úzvár) és annak szűkebb csatlakozó tartománya, Hódoscsépány (a regényben: Csalános) történetét, mintha az angyal a földre száll-

lása előtti köztes létben, ég és föld között pásztázná végig a földet, ahol majd Csontos (a regényben: Győri) Jánosként a XX. század 62. évének június 16-i napján e világra kényszerül. (Amely dátum egyébiránt a világ teremtésének napja: ezért játszódik Joyce *Ulyssese* is épp ekkor.) Imponáló ironiával idézi meg az *Arvisura* című, sokak által vitatott, ózdi vonatkozásokban gazdag „őstörténeti szintézismunkát”, amely szerint hunok, úzok, palócok, magyarok egykor egy Atlantiszhoz hasonló (ataiszi) szigeten éltek édeni teljességben, majd szerteszedtek a világban, s most magyarként élnek Európa közepén, a Kárpát-medencében. A mű polifon módon jeleníti meg az úzvári úzok históriáját, a legendás vasmű és a bányászat hiteles történetét – a bányászatét, amely hosszú időn át adott kenyeret Ózdnak és vonzáskörzetének. Elénk tárul Úzvár és Miskád (Miskolc) irodalmi panorámája, kiemelkedő művészekkel (Lorendzó alias Szabó Lőrinc) és korán feledésre ítélt, közepes képességű alkotókkal együtt.

A regény második rétegében megismerhetjük az édesapa családjának (a samuföldei/abasári Győri/Csontos famíliának), valamint az édesanya családjának (az olasz származásra utaló nevű Toszkán/Talián famíliának) a históriáján át a történelem megannyi meghatározó mozzanatát: a vesztes harcokat; a tatár, török, osztrák, német, orosz elnyomókkal folytatott küzdelmet; a két nagy háborút; a világtörténelem legigaztalanabb békediktátumát; illetve a kommunizmus és a posztkommunizmus, valamint a közjük ékelődő rendszerváltozás sajátos olvasatú történetét.

A regény legizgalmasabb, legeredetibb szegmense a harmadik, a fő-főszöveg: „Győrijános” életállomáinak lengén költői regéje. A világra testesült angyal beleszületik egy félig munkás, félig szegényparaszt életformát mutató közegbe. Csontos modern mesemondóként, az olvasót elvarázsolva – olykor sírásra, máskor nevetésre készítő szuggesztivitással – idézi meg a Győri és a Toszkán nagyszülőket, markáns erényeikkel és szeretetreméltó emberi gyengeségeikkel együtt. S önmagát, a narrátort is, aki sokáig egykének indul. Könnyezettető és megmosolyogtató gyermeki csínyekkel együtt felvonulnak előttünk a macsó-földi (matyóföldi, mezőkövesdi) kollégiumi esztendők; a szomorkás úzvári gimnáziumi évek; a rohejesen tragikus cékládi/ceglédi előfelvételis katonaév; a Derekszegen/Debrecenben eltöltött másfél éves „tétékás” kaland; a rádöbbenés az igazi hivatásra; illetve a remek-rettenetes öt év a bölcsészkaron. Csontos hi-

teles történetét adja az egyetemi újságírásnak, az egyre lazulóbb, de a rendszerváltozásig mindvégig működő cenzúrával folytatott sziszifuszi küzdelemnek; a korai, a rendszerváltozással egybeeső derékszegi/debreceni, majd szentemili/szentendrei és beretvási/hajdúböszörményi lapalapítási kísérleteknek; s a korszak túlértékelt kanonizáltjaival folytatott író-újságírói küzdelmeknek is, amelyeknek köszönhetően olykor a zeniten, máskor meg a „nadíron” áll az írástudó angyal pályáíve.

Hiteles, belülről átélt iróniával, hittel, szépségszissel teli szenvedéssel és megannyi vígságtörténettel ismerjük meg az *Angyaldekameron*ból annak az embernek az (ön)portréját, aki a pártállami években a nehezebb, de igazabb (antikommunista) utat választotta; akárcsak a hűséges hitvest (Édeskét) és a háromszoros apaszerepet. Tanulságos, ahogy a valódi értékeikhez képest mindmáig háttérbe szorult Kilencek (a regényben: Koloncok), s rajtuk kívül is számos neves író és építész alakmárai végigvonulnak a regényen. Telitalálatosak a beszélő álnevek (Tarkaréti/Mezey Katalin; Regáti/Oláh János, Tündökletessy/Kovács István stb.). Az író és a recenzens magántörténete e területen is összefonódik: „hasonló a hasonlóknak örül” alapon jómagam is nagyrészt a regényben „kódolt” íróársaknak (Hannuskának/Jókai Annának és másoknak) köszönhetem hangsúlyos jelenlétemet irodalmunkban.

A recenzens és író életútja még szorosabban összefonódott a szépírói hivatás számára olykor komplementer, máskor hátráltató mesterség, az újságírás tereumában; hiszen a „jóindulatú” szakma igyekszik az író-újságírót nem az általa létrehozott értékek nyomán megítélni, hanem „írók közt zsurnaliszta, újságírók között literátor” kakukkfiókaként kategorizálni és degradálni. Életpályáink gyakran keresztezték egymást már a Pesti Hírlapnál és az Esti Hírlapnál is; ám egyértelműen, másfél évtizeden át mégiscsak a Magyar Nemzetnél, ahol Csontos János 1994-től kisebb-nagyobb megszakításokkal szinte napjainkig, közös lapunk „eltévelyedéséig” volt meghatározó publicista és főmunkatárs. Olvashatjuk a regényben a Nagyítás című, kérészéletűnek bizonyult hetilap objektíven, modellértékűen bánatos históriáját is, amely egyben példázat is hűségről és cserbenhagyásról. Az *Angyaldekameron* szinte tegnap ér véget, fölemelően szomorú lezárással: egy tengerparti jelenettel, ahol az ötvenéves, kiugrott angyal megpróbál még egyszer utoljára (sután, de végül is sikeresen) szárnyak

nélkül is az esti habok fölé emelkedni: „Nincsen új mítosz a Nap alatt. Miközben törölközől, azon tűnődés: talán indíthatnál mégis inkább egy dekameronnal, úzvári dekameronnal, angyaldekameronnal. De bármi történjék is, ne feledd: regényt írni lehetetlen küldetés; napregényt írni hatványozottan az.” Az utolsó mondat természetesen megegyezik az elsővel: a keret bezárult, a kígyó önnön farkába harapott.

Befejezésként szeretnék szót ejteni arról, amit több kortárs magyar íróval közös prózaepikai törekvésként írhatnánk körül az *Angyaldekameron* esztétizáló passzusainak nyomán is. A XX. század második felében megjelenő prózai munkák derékhatát jó esetben példázatszerűen vázlatos kisregények, elbeszélések vagy – rosszabb változatban – az üzenetmentes szövegszerűséghez, sőt, az eredetiséget tagadó, eltorzult epigonizmushoz közelítő nagyepikai alkotások képezik. Kezdjük az utóbbiakkal. Az újabb kori, hazánkban tévesen posztmodernnek titulált üzenetmentes nagyepikai alkotások egyszerre tagadják meg a transzcendencia, az üzenet és a társadalomkritika létfontosságú misszióját. A posztmodernnek kinevezett hazai írók nem kívánják meghatározni az ember helyét sem az Istentől teremtett világegyetemben, sem a földi világban. Lemondanak a művészet örökös és megkerülhetetlen szerepéről: emberi küldetésünk szentségének és jelenlétünk méltóságának meghatározásáról. Ezt az értéktagadó magatartást a hetvenes évek elején mértékadónak kikiáltott literátorok kinevezték újfajta kánonnak, ami nagyon is a kedvére való volt a hanyatlásában is szívós kádári diktatúrának és a diktatúrát túlélő neoliberalizmusnak. Oláh János szavaira utalva: a megokosodott és hanyatló szocialista hatalom már nem kívánt a kegyenceitől direkt politizálást, hanem azt várta és várja el, hogy árnyaltan hitelesítsék a rendszerváltozás előtti rafinált hatalmi önkényt, majd a rendszerváltozás után a liberális demokráciának álcázott kizárólagosságot. Nota bene: az író mondjon le a világnézeti önreflexiókról és a társadalomkritikáról, s vegye adottnak, legitimnek a Kádár-korszakot, majd pedig a hasonlóképpen szívós neoliberalizmust.

A hamis, visszaszorulóban lévő, de még ma is erőteljesen jelenlévő kánonon kívül rekedtek a teljesség igényével megrajzolt, a valóságot mítoszi szintre emelően egyetemes érvényű mitologikus nagyprózával vezérlik vissza az olvasót a valódi irodalomba, amelyből végre konkrétan is meg lehet tudni, hogyan is él-

tünk a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évektől mindmáig. Oláh János említett, *Két alku között* (Magyar Napló, 2013. október) című lírai vezércikkére is utalva, azt némiképp kiegészítve: a mítoszteremtő, ám világunkat a maga konkrétságában is hitelesen ábrázoló, hiánypótló művek közé tartoznak Jókai Anna nagyregényei, Mezey Katalin mitizálóan realiztikus kispróza-folyamai és regényei, Oláh János *Közel* című nagyregénye, Temesi Ferenc nagyepikai alkotásai, Majoros Sándor, Kontra Ferenc, Nagy Zoltán Mihály és – az esszé szerint – Pósa Zoltán regényei. Nos,

Csontos János *Angyaldekameron* című regényének talán a legfőbb érdeme, hogy általa e kiegészítendő, folytatható, folytatandó sor új, értékes mítoszalkotó nagyepikai alkotással bővült. Őszintén remélem, hogy elkészül a triptichon második és harmadik része is, s egyébként is továbbépül a mindinkább kanonizálódó, kánonon kívüli kánon, amely e sorok írójának szerény véleménye szerint „dicstelenül dicsőséges” korunk legmaradandóbb lenyomatait tárja az utókor olvasói elé – remélve Nagy Lászlóval együtt, hogy emberarcuk lesz.

Fiú fegyverrel (olaj, vászon, 100 × 70 cm)